

GODDELIJKE SENSIBILITÉ NERVEUSE: IN VITRO'S MEDEA

'Alles aan mij jouw werktuig alles uit mij
 Voor jou heb ik gemoord en gebaard
 Ik jouw teef jouw hoer ik'

Heiner Müller
Medeamaterial Landschap Met Argonauten

In hun traditie van gekwelde zelfportretten kozen (licht)architect Jan Dekeyser en scenografe Daphne Kitschen van muziektheatergezelschap In Vitro voor *Medea* als uitgangspunt en interpretatiekader voor hun nieuwste voorstelling. Opnieuw is het een eigenzinnige voorstelling geworden waarin enerzijds de psychologische eenzaamheid en de ondergangsgedachte centraal staan, maar waarin anderzijds In Vitro ook poogt het persoonlijke drama van *Medea* uit te vergroten naar een wereldcatastrofe.

In Vitro heeft altijd al een voorliefde gehad voor mythologieën en sprookjes waarin individuele ontworteling en schizofrene kwellingen de bovenhand nemen. In *Prometheus* (2005) werd het psychologische verval van een aantal mythologische figuren geëtaleerd en in *De Zandman* (2007) stond een oude *malade imaginaire* centraal die langzaam ten onder ging aan de tergende kwelling der realiteit. De Freudiaanse psychoanalyse gluuert hierbij altijd om de hoek en het is in deze nieuwste voorstelling niet anders.

In Vitro speelt een geëngageerde rol binnen de huidige neobarokke theater-tendens waarin het eindresultaat altijd een puzzelstuk is waarin al dan niet teruggerepen wordt naar de oorspronkelijke functie en impact van het klassieke en waarin de herdefiniëring ervan altijd gebeurt binnen het huidige klimaat van socio-culturele tegenstellingen. De rol, de functie en de impact die In Vitro aan de tragedie, het tragische en de tragische ervaring wil toekennen is altijd zeer nauw verbonden met de theatrale, maar ook socio-politieke rol die rituelen en klassieke verhalen vervullen binnen onze vluchtige hypertechnologische samenleving. In deze *Medea* schuilt dan ook bitter weinig van Euripides, Seneca, Corneille of Racine. Eerder werd er gekozen om de individuele ontworteling en eenzaamheid van Medea te plaatsen binnen onze hedendaagse tijdsgeest en diens prominente afhankelijkheid van de massamedia. In Vitro wil dit persoonlijke drama vergroten tot de voorbode van een mogelijk nakende wereldcatastrofe.

Medea verschijnt ons als een heilige triniteit: Medea als godin (mezzosopraan Inez Carsaw), als mens (actrice Emilie De Roo) en als ziel (performer en choreografe Karolina Wolkowiecka). Op die manier wil men hier de complexiteit van het personage aantonen. De godin Medea lijkt ons tijd-en lichaamloos. Ze is letterlijk een gouden stem, onvatbaar en heilig. De menselijke Medea staat voor de emotionele pijn, extase en woede die het lichamelijke, maar vooral psychologische verval kenmerken. De ziel Medea zit gespannen tussen de twee en is daardoor zowel psychologisch onvatbaar als lichamenlijk kwetsbaar. Ze belichaamt de complementaire relatie tussen lichaam en geest. Ze verbindt de vrouw met de godin en onderwerpt beide aan dezelfde psychologische pijnen en kwellingen. De basisthematiek uit *In Vitro's Prometheus* – dat goden en stervelingen dezelfde rationele pijnen en hopeloze beproevingen ondergaan – is duidelijk terug van nooit weggeweest.

De voorstelling opent rond een gouden, ordelijke en goddelijke matriarchale samenleving waarin de drie karaktereigenschappen fysiek één Medea vormen. Rustige zeegeluiden begeleiden een *Wiegenlied* van Strauss terwijl een waarzegingsritueel met dierlijke organen wordt volbracht. Dit dagelijkse ritme zal worden verstoord door een politieke liefdesaffaire waardoor de drie vrouwen zullen worden gescheiden om elk hun lijdensweg te ondergaan en elkaar terug te vinden in de dood. Tot zover de verhaallijnen van deze performance voorstelling. Wat vervolgens de toeschouwer wordt voorgeschoteld is een lange uitgerekte trip in de vergiftigde psyche van een verstoten, verraden en op wraak beluste vrouw. Vooral de complexiteit van Medea's karakter wordt in de verf gezet waardoor ze meer wordt dan de stereotiepe rollen die traditioneel van haar worden neergezet op de Bühne.

Wanneer dit matriarchale tafereel in beweging komt, stappen de drie vrouwen uit elkaar. Het gouden landschap verdwijnt: het verraad is geschied, de wraak gepleegd. De godin stapt voorwaarts, publiek in en neemt diens voyeuristische rol over: ze kijkt en blijft kijken – hulpeloos en machteloos – naar het psychologisch (en letterlijk) achteruit gaan van haar menselijke component. Op weg naar een onzekere, wankle toekomst zal de menselijke Medea zich langzaam, maar met vurige, arrogante blik begeven naar een op een hoger platform gelegen motelkamer die lijkt te zweven in de ruimte. Deze afgesloten (psychische) vogelkooi is van op de scène enkel toegankelijk via een smalle houten balk waarop ze zich achterwaarts voortbeweegt. Het letterlijk achteruit stappen is een inversie van de normale vooruitgang die enkel is weggelegd voor de godin en het publiek die de achteruitgang hulpeloos aanschouwen. De motelkamer is gevuld met jonge, lustige Medeas (dansstudio Chantal Tyncke) waartussen de menselijke Medea letterlijk verdwijnt. Emotioneel verraad en extatische wraakgevoelens duwen Medea in een

spiraal van lust en rusteloosheid. Haar verwilderde alter ego's geven zich volledig over aan de dionysische roes. Het fatale, dionysische aspect van de vrouw staat centraal. Ondertussen zal Medea's ziel de plank naar de motelbox in twee hakken waardoor – eens uitgeraasd – de feestende Medeas zich niet kunnen gaan vleien bij hun geruststellende ratio in de motelkamer, maar enkel rechtstreeks kunnen afdalen naar de duisternis onder de motelbox. Als in een slangenput kronkelen ze zich verder in de donkerste krochten van Medea's psyche.

Eens de roes voorbij is er het pijnlijke ontwaken en het harde besef van de realiteit. De onmondigheid van de mens om zijn woede, wraakgevoelens, pijn, lust, verdriet en spijt te betuigen staat centraal. Vanaf dat ogenblik vallen de drie vrouwen elk in hun neerwaartse spiraal tot ze op het apocalyptische hoogtepunt weer één worden en samen letterlijk de hel ingaan. De vrouw Medea valt ten prooi aan paranoia, de godin Medea verliest haar heilige statuut en de ziel Medea belichaamt het animale, demonische aspect dat zich van haar meester maakt als een gorgoon die langzaam versteent. De schuld, de schaamte en de rusteloosheid van het hoofdpersonage worden hier extreem uitvergroot waardoor de catharsis uit blijft. Er is geen psychologische oplossing. Lichaam en ziel worden noch gezuiverd noch gereinigd. Beklag en angst geven in deze voorstelling geen loutering van de ziel. Het fysieke, het mentale en het religieuze gaan samen ten onder. De reflectie blijft uit om de vraagstelling bij het publiek groter te maken.

Eigen aan het werk van In Vitro zijn de zeer gelaagde visuele referentiepatronen die ze te danken hebben aan de open verhaalstructuren van hun literaire bronnen. Ook in *Medea* is het aan de toeschouwer om zelf zijn referentiepuzzel te maken gedurende de voorstelling. De openheid en vooral de veelheid aan visuele symbolen laat de kijker toe aan het geheel een eigen persoonlijke inhoud te geven. De beelden prikkelen onze verbeelding en laten de in vraagstelling ervan toe. De zintuiglijke overdondering roept de intuïtie en de innerlijke blik van de kijker op. In Vitro's werk is een mooi voorbeeld van hoe de neobarokke tragedie tot een visuele hypertekst wordt getransformeerd. Esthetische en vooral complexe *tableaux vivants* worden in scène gezet waarin het gebruik van nieuwe media een meerwaarde geeft aan het geheel.

Het vertrekpunt van In Vitro's *Medea* is simpel: de vervreemding van een gewelde vrouw ten opzichte van haar onmiddellijke en nabije omgeving. Het eigenzinnige van deze performance is dat In Vitro de klassieke welsprekendheid weert en resoluut kiest voor een vorm van non-verbale communicatie en een eerder gesticulaire roep om hulp. De enige monoloog van de voorstelling – het op zichzelf reeds fragmentarische *Medeamateriaal* van Heiner Müller – wordt gebracht als

innerlijk gebrabbel ter ondersteuning van de twijfelachtige mentale toestand van het hoofdpersonage. Niet noodzakelijk de inhoud, maar de mimische bewegingen die de gemoedstoestand van het personage ondersteunen zijn van cruciaal belang. Niet toevallig eindigt de tekst in een onverstaanbaar hekserig gefluister en ani-maal gesis. Het woord is op vele momenten ontoereikend voor het gevoel dat moet worden geuit. In *Vitro* wil psychologische dimensies aankaarten waar woorden tekortschieten.

Scenografisch zijn er drie 'sferen'. Drie 'landschappen' waarin elk van de Me-deas haar plaats vindt. Er is de wereld van de menselijke Medea, namelijk de motelkamer die functioneert als haar psychologisch eiland. Hyperrealistisch en toch weer bevreemdend is dit haar innerlijke denkwereld waarin ze opgesloten zit. Deze staat als een wankel huis verheven op steigers waaronder zich een twee-de sfeer bevindt namelijk Medea's innerlijke hel. Haar persoonlijke slangenuil waarin zich reeds haar ziel bevindt. Ten derde is er de imposante locatie van de turbinezaal in De Centrale te Gent waarin de eerste sferen zijn opgenomen en die met haar kille grootsheid de onvatbaarheid van Medea als godin wil bevestigen.

Het traditionele spektakelgehalte van *In Vitro* is van de partij, maar staat we-derom in dienst van misschien hét kenmerk van dit gezelschap: het *Unheimliche*.

Medea door In Vitro

In Vitro's eigenzinnige *sensibilité nerveuse* – het directe gevolg van een scherpzinnige superpositie van abstracte beeldpoëzie, mystieke referenties, *creepy* soundscape-experimenten en atypische theatrale middelen – beklemtoont de zeer dunne lijn tussen het reële en het irreële. Ook in *Medea* is de invloed van David Lynch, Gregory Crewdson, Romeo Castellucci, Fransisco Goya of Fabrice Du Welz voelbaar. In Vitro distilleerde er zijn eigen interpretatie uit voor de uitbeelding van individuele ontworteling, verloren identiteit en eenzaamheid. Ook hier zijn de slaap – en zijn nachtmerries – de enige ogenblikken waarin het hoofdpersonage wordt geconfronteerd met zichzelf; waarin ze gekweld wordt door haar verleden, haar angsten, haar demonen en haar foute keuzes.

Alle deelaspecten van de voorstelling dragen bij tot de gehele sfeer, maar de muzikale begeleiding bevat toch enkele pareltjes. Zo poogt In Vitro de geluiden uit de donkerste krochten van Medea's ziel te capteren door letterlijk een microfoon neer te laten in de onbekende diepte van de ruimte onder de zwevende motelbox. Wat de toehoorder geserveerd krijgt klinkt als een innerlijke, raspende, tochtige luchtverplaatsing.

De muzikale begeleiding weet de toeschouwer intensief bij het gebeuren te betrekken en dat is hoofdzakelijk te danken aan twee elementen. Enerzijds is er de heldere, 'buitenaardse' stem van mezzosopraan Inez Carsauw die het goddelijke besef van de ondergang prachtig weet om te zetten in het luchtig *Wiegenlied* van Strauss tot en met het weemoedige *Isoldes Liebestod* van Wagner. Anderzijds is er de aanwezigheid van post-hardcore band The Black Heart Rebellion. Live aanwezig ondersteunen ze op een ronduit indrukwekkende manier het zwartgallige evolutieproces van het hoofdpersonage. De band neemt de diverse vormen aan van Medea's innerlijke demonen. Ze zijn de sluimerende nachtmerrie, de nooit beantwoorde roep om hulp, de wanhoopschreeuw, de verraderlijke Jason, de kwellende schuldgevoelens... Ze zijn de 'donkerte' in de mens die in een extatisch hoogtepunt alles overstemt.

Ook binnen *Medea* wordt een klassiek verhaal gebruikt voor de representatie van het ontoelaatbare. Zowel excessen in psychologisch als fysiek geweld komen aan bod hoewel de klemtoon in deze voorstelling nadrukkelijk op mentale agressie valt. Het fysieke geweld wordt hier veeleer gesuggereerd dan letterlijk in beeld gebracht. Fysieke pijn ontstaat vanuit de ratio en bevreedende en abjecte elementen – besmeurde kinderkleedjes, een met bloed doordrenkte matras – worden gebruikt om dit aspect te versterken.

In Vitro kiest ervoor om zijn Medea te splitsen in de eerder aangehaalde drie-eenheid. In de traditie van het archetype van de fatale anima hangen haar kinder-vergrijp en haar seksuele lust nauw samen met diverse heksen en godinnen zoals Lamashâtû, Ishtar, Lilith, Lamia en vooral Hekate. Medea staat traditioneel voor de destructieve kracht die in alle verhalen over haar duisternis en chaos brengt. Medea hielp haar geliefde Jason het Gulden Vlies te winnen en te behouden – en schuwde hiervoor noch broedermoord noch landsverraad – maar wanneer deze het bed deelde met een ander zoon Medea op wraak. Opnieuw roept ze Hekate aan en wordt ze vervuld van duivelse, animale kracht. Medea stuurt een in gif gedoopte bruidsjurk naar Jasons nieuwe liefde die aan diens huid zal kleven en haar zodoende doden. In een volgende vlaag zal ze dan haar eigen twee zonen vermoorden als ultieme wraak op Jason. In de traditionele iconografie van de *femme fatale* vormen hybride monsters een veel voorkomende categorie. Het vrouwelijke bovenlichaam wordt samengesmolten met het onderlichaam van allerlei enge beesten. Vooral de slang kent een voorkeur als compagnon en/of deel van de fatale verleidster; hij is haar ultieme minnaar. De seksuele energie is altijd voelbaar. Ook Medea vertoont in afbeeldingen vaak een slang om de pols. De betekenis van de slang is tweeledig: zij suggereert de perversiteit van de vrouw, maar reveleert ook het dodelijke aspect van deze anima. Mannen die zich overgeven aan dit soort vrouwen kunnen op ieder moment worden verstikt in een wurggreep. Dit traditionele animale aspect zit zeker in In Vitro's *Medea*: de wulpse en kronkelende peepshowscène, het woord dat overgaat in gesis, de hybride lichamelijke metamorfoses. Ook de bok is centraal aanwezig en is aan interpretatie onderhevig. Gedurende de voorstelling is het bokkenvel zowel een attribuut van hekserij – en zodanig een verwijzing naar de duivel – als het verraadsymbool van Jason – het begin van alle pijn. Beide betekenissen vullen elkaar mooi aan en suggereren dat ze bij het stelen van het gulden vlies haar ziel verkocht aan de duivel.

In Vitro putte zeker inspiratie uit deze demonische representaties, maar streeft ernaar ook de keerzijde van de wraak in beeld te brengen. Het animale is zeker aanwezig, maar vormt slechts een deelaspect van de complexe psychologische gesteldheid van deze getormenteerde vrouw. Dit elementaire thema wordt het uitgangspunt en de associatieve verbinding tussen alle Medeas op scène – de godin, de vrouw, de ziel, de lustigen. Elke eenheid van deze vrouw draagt een gelaagde geschiedenis in zich en het is aan de toeschouwer om deze openverhaalstructuur een eigen symbolische invulling te geven binnen de apocalyptische visie. Er is een duidelijke thematische en visuele verbinding tussen de vrouwen – het gemeenschappelijke goud wordt zwart – als metafoor voor het verlies van de hele persoonlijkheid.

Ook het publiek maakt deel uit van dit 'collectief Medea': niet enkel het gouden kleed van de godin rust tussen de toeschouwers, ook de godin zelf troont eventjes hoog boven de tribune waardoor een soort totale immersie ontstaat van het publiek in de voorstelling. Narratief opgebouwd rond archetypische personages wil In Vitro de individuele ontworteling van de 21ste eeuw aankaarten. Het publiek wordt deel en getuige van de psychologische ondergang van een vrouw. Het effect van de voorstelling wil geen mentale verplaatsing zijn naar de antieke denkwereld, maar het aanraken van ons collectief onderbewuste. De protagonisten ondergaan fasen in het individuatieproces waar we vandaag maar al te graag blind voor zijn. Gevoelens van wraak, bestiale lust, wanhoop, paranoia, schizofrenie, ... kennen geen plaats meer in de huidige massamedia. We zijn socio-politiek monddood gemaakt als afzonderlijk individu. *Medea* wil een herwaardering zijn van die menselijke eigenschappen waar we ons vandaag onbewust niet meer mee willen en/of mogen inlaten. Door de toeschouwer enerzijds te confronteren met de zuiverste en donkerste menselijke gevoelens en anderzijds geen eindreflectie op dit alles te bieden wordt hij reddeloos achtergelaten.

Medea is noch een comfortabele noch een gemakkelijke voorstelling geworden en laat zich eerder omschrijven als beklijvend. Het geheel spookt nog dagen door je hoofd, je niet loslatend en je dwingend een betekenis voor alles te zoeken. Fysiek, visueel en auditief is *Medea* een uitputtingsslag zowel voor de acteurs, muzikanten, performers als voor het publiek. In Vitro blijft trouw aan zijn integriteit en de poëtische, visuele en vooral extreem abstracte aanpak maken dit geen hapklare voorstelling. Toch is dit een voorstelling die je moet zien al was het maar voor de beklievende theatrale sfeerbeelden die op unieke wijze in scène zijn gezet.

Erik VAN DEN STORM

Medea door In Vitro. Première: De Centrale, Gent, 22 september 2009.